
Yayın, N. (2020). Coğrafi Mekânların Sosyal Hayatımızdaki Adlandırmalara Etkisi. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:3, Sayı: 1, 131 – 184.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 06.03.2020

Kabul / Accepted: 17.03.2020

Araştırma Makalesi / Research Article

COĞRAFİ MEKÂNLARIN SOSYAL HAYATIMIZDAKİ ADLANDIRMALARA ETKİSİ

Nerin YAYIN*

Öz

Coğrafya, kültürü oluşturan etmenlerden bir tanesidir. Bu özelliği ile konuşma diline, inançlara, uygulamalara ve davranışlara da tesir eder. Bu çalışmada yer adlarının farklı alanlardaki adlandırmalara olan yansımaları, iki ana başlıkta toplamayı uygun bulduk; insan bağlamında ve diğer bağlamlarda. Bu ikili tasnifi de kendi içlerinde alt başlıklar ile detaylandırdık. Bunun sonucu olarak coğrafi mekânların hemen her alandaki adlandırmalara olan etkisinin en çok “ad”, “soyadı” ve lakaplar grubunda görüldüğünü; bu durumun, sosyal hayatta da insanın önce kendisini sonra yakın çevresini ön plana koyduğunu gösterdiğini düşünüyoruz.

Anahtar Kelimeler: *Coğrafya, mekân, adlandırma, yer adları.*

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi/Emekli Öğrt. Üyesi.

THE EFFECT OF GEOGRAPHICAL LOCATIONS ON NAMING IN OUR SOCIAL LIFE

Abstract

Geography is one of the factors that make up the culture. With this feature, it also affects the language of speech, beliefs, practices and behavior. In this study, we found it appropriate to collect the reflection of place names on naming in different fields under two main headings; in the human context and in other contexts. We have detailed this binary classification with subheadings in themselves. As a result of this, the effect of geographical locations on naming in almost every field is mostly seen in the group of “name”, “surname” and nicknames; We think that this situation shows that in social life, people put themselves first and then their close circle.

Key Words: *Geography, place, naming, place names.*

Giriş

“Toprağa bir şeyler ekip ürün almak, üretmek” anlamını içeren Latince “cultura” kelimesinden gelen “kültür” Fransız Devrimi öncesinde “insan zekasının oluşumu ve gelişimini belirleyen bir terim” olarak kullanılmaktaydı. Voltaire ile farklı bir anlam kazanan ve Farsçada “ferheng”, Arapçada ise “hars” terimiyle karşılanan “kültür” kelimesi zaman içinde uygarlık ile aynı anlamda kullanılmış; bugün ise “bir topluma ait maddi ve manevi üretimleriyle hayat tarzlarını, ekonomik-siyasi-tarihi-sosyal-hukuki-dini vb. değerlerini ifade eden bir terim” (Turan, 1990: 11-17) olarak kabul edilmektedir. Bilim adamlarının ait olduğu toplumun maruz kaldığı çeşitli sebeplere bağlı olarak “değişebilirliği” ve “canlılığı” toplumu yönlendiriciliği bağlamında ise “işlevselliği”ne dikkat çektikleri kültürün (Turan, 1990: 20-27) teşekkülünde başlıca üç unsur söz konusu olup, bunlardan bir tanesi “coğrafya”dır (Kafesoğlu, 1991: 26).

Bilindiği üzere “coğrafya” bir bölgenin yüzey şekilleri, akarsu-göl-denizleri vb. şart ve imkanlarını içine alan değerler bütünü olup, söz konusu alan üzerinde yaşayan toplumun hayat tarzına, beslenme düzenine, ekonomisine, konuşma tarzına hatta huyuna olan etkisi, inkâr edilemez (Kafesoğlu, 1991: 26-27). Nitekim dağlık kesimlerdeki insanın hayvancılık ve soğukla uğraşacağı, hayvani gıdalarla besleneceği, yün ağırlıklı giyineceği buna karşılık deniz kenarında sıcak bir iklimde yerleşen insanların sebze-balık-zeytinyağı ağırlıklı beslenme düzenini benimseyeceği, yün yerine pamuktan üretilmiş giysiler giyeceği, herkesçe malumdur. Coğrafyanın toplumun sözlü üretimleriyle insanın konuşma tarzını (Dorson, 1994: 25-34) hatta tutum ve davranışlarını (Dorson, 1984: 35-43) etkilemesi ise işin ayrı bir boyutudur.

Buradan hareketle bizde yazımızın konusunu geniş anlamda coğrafyanın dar anlamda ise coğrafi mekân adlarının sosyal hayatın farklı alanlarına yansımaları olarak belirledik. Coğrafi adların toplum hayatını hemen her alanındaki adlandırmalarda önemli bir etken olduğunu araştırmamızın sadece ülkemizle sınırlı olmayıp, tüm dünya coğrafyasından izler taşıdığını, bu etkileşmenin daha çok kültürel geçişlerle ilgili olduğunu, ağırlığın ise Türkiye coğrafyasına verildiğini ve bu tür başka çalışmalara öncülük edeceğini belirtmek istiyoruz. Bu arada sadece bir bölümünü “coğrafi

oluşumlar”, “madenler”, ”yönler”, “yıldızlar”, “tabiat olayları”, “deniz-göl-ırmak”, “çiçekler”, ”hayvanlar” başlığıyla doğumdan sonra ad vermedeki etkisini incelediğimiz “Mitolojik Değerler Bağlamında Türkiye’de Ad Verme Geleneği” (Yayın, 2014) adlı çalışmamızı hatırlatırken coğrafi adların farklı sahalara yansımada etkili olan psiko-sosyal teori ve felsefelerin tespitini ise elde ettiğimiz verilerin çeşitli başlıklar halinde sunulmasından sonra söz konusu edeceğimizi, vurgulamanın uygun olacağını düşünüyoruz.

Yer adlarının farklı alanlardaki adlandırmalara olan yansımaları, iki ana başlıkta toplamayı uygun bulduk;

İnsan bağlamında

Diğer

İnsan Bağlamında:

Adlandırma ya da ad verme deyince ilk aklımıza gelen insandır, sadece varlık-varoluş değil psikolojik ve sosyolojik yönüyle araştırmalara konu olan, canlı-cansız tüm varlıklarla hatta tabiatla ilişkisi üzerine çalışmalar yapılan insan sosyal bir ortamda yaşayan, bu ortamdaki ilişkilerini bazen söz konusu ortama bağlı yaptırım-beklenti ve normlara göre ayarlayan bazen kendi iç dünyasını ve konumunu yansıtan davranışlar sergileyen bir varlıktır. Bu itibarla insan içinde bulunduğu toplumda var olabilmek için o toplumun şart ve imkanlarına uymak zorundadır (Bilgin, 1994: 289). Bu arada söz konusu şart ve imkanların insan ruhunda yaratacağı etki ile bu etkinin, onun tutum ve davranışlarını belirleyebileceği üstelik bu tutum ve davranışların kendisiyle sınırlı kalmayıp aile, sülale hatta daha genel çerçevede görülebileceği, gözden uzak tutulmamalıdır (Ford-ham, 2001: 59-63).

Kısaca vurgulamaya çalıştığımız üzere sadece varlık-varoluş değil psiko-sosyal yönüyle ön plana çıkan, bu itibarla tabiat varlıkları hatta kullandığı eşyalarla bile ilişkisi ortaya konan insanla ilgili adlandırmaları da iki grupta toplamayı düşündük:

Tutum ve davranışlarına yönelik

Kendisine ve ailesine yönelik.

1.1.Tutum ve Davranışları Yönelik Adlandırmalar:

“Tutum”un “tavır-eda-hal”, davranış’ın ise “fiil-iş-edim” anlamından hareketle bu grubu da iki başlıkta inceleyeceğimizi, adlandırmaların her iki başlıkta da şehir, bölge ve ülke bağlamında tespit edildiğini, her bir adlandırmanın söz konusu bölge şehir-ülkenin kendi kültürünü en çok da değer yargılarını yansıttığını bu yönüyle bir aidiyet bildirdiğini, belirtmek istiyoruz. Bu aidiyetin bazen olumlu bazen olumsuz karşılanması ise adlandırmanın yaşadığı bölgenin bu tanımlamalara bakış açısı ile ilgili bir husus olduğu, herkesçe malumdur.

1.1.1.Tutum Bağlamında:

Kazak erkek

Anadolu kadını

Anadolu erkeği

İstanbul hanımefendisi

İstanbul beyefendisi

1.1.1.Davranış Bağlamında:

İngiliz Ali

Kayserili

Arnavut damarı

Türk damarı

Çallı (Denizli)

İzmirli

Adanalı

Egeli

Karadenizli

Parisli

1.2.Kendisine ve Ailesine Yönelik Adlandırmalar:

1.2.1 Kendisine Yönelik Olanlar:

Bu başlık altında yer alan adlandırmalar “ad verme geleneği” deyince ilk akla gelenleri ifade etmekte olup gündelik hayatımızın hemen her anında, her ortamda karşılaşmamız, olağandır. Bu bağlamda ırmak, şehir, ülke, semt, deniz, göl, ada, dağ, ideoloji başta olmak üzere her türlü coğrafi adlandırmanın insanın kendisiyle ilişkilendirilebileceğini, bazen bu yer adlarının bazen aidiyet bildiren lı-li-lu-lü bazen de -ar,-er eklerini alarak karşımıza çıkabileceğini, yön belirten adlandırmaları da bu gruba dahil edildiğini, belirtmek istiyoruz.

İnsanın kendisine yönelik olan adlandırmaları dört alt grupta toplamayı düşündük:

1.2.1.1. Ad:

Orkun,

Ergene,

Menderes,

İstanbul,

Tuna,

Aras,

Samsun,

Mersin,

Fırat,

Meriç,

İzmir,

Gediz,

Paris,

Ege,

Charlotte

Salvador (Dali, Allende)

Turan,

Dicle

Tarık

Farah(Afganistan’da bir vilayet),

Kuzey,

Doğu,

Aydın,

Ali Buhara

Tümünün ek almadan kullanıldığı bu örneklerin yanı sıra belli bir yer adı olmamakla birlikte kesinlikle bir bölgeyi çağrıştıran birkaç adı da bu sınıflandırmaya almakta sakınca görmedik:

Fadime,

Dursun,

Temel,

gibi Karadeniz Bölgesi’ni yansıtanlar başta olmak üzere...

1.2.1.2. Soyadı:

İnsanın kendisine yönelik olanlar “başlığında yer alan bu grubun, diğerlerine oranla daha zengin olması, bir başka ifadeyle coğrafi adlandırmaların en çok “soyadı” olarak kullanılması, bir kısmının ise aidiyet bildirmesi, dikkati çekecek boyuttadır.

(Nahit) Menteşe

(Adnan) Menderes

(Sadık) Oflu

(Kenan) Doğulu

(Hilmi) Tunalı

(Kutlu) Payaslı

(Acun) Ilıcalı

(Fatih) Altaylı

(Tuna) Tutak
(Ufuk) Meriç
(Ali) Sürmeneli
(Rasim Ozan) Kütahyalı
(Müge) Dağıstanlı
(İbrahim) Çallı
(Suat Hayri) Ürgüplü
(Ömer Bedrettin) Uşaklı
(Mustafa) Plevneli
(İlker) Kaleli
(Mediha) Meisli
(Selin) Denizli
(Tomris) Giritlioğlu
(Erhan) Erzumlu
(Ali) Karadeniz
(Mike) Pompeo
(Metin) Everest
(Hayriye) Kızılırmak
(Ziya) Taşkent
(Özgür) Dikmen
(Ali) Çatak
(Hüseyin) Beyoğlu
(Mehmet) Saray
(Ali) İstanbullu
(Timur) Selçuk

- (Cemil) Meriç
(Fatih) Ege
(Başak) Gümölcine
(Bekir) Hazar
(.....) Bismark
(.....) Baltimore
(Füsün) Akdeniz
(Fikret) Ürgüp
(Rock) Hudson
(Rahmi) Turan
(Serdar) Mersin
(Orhan) Acıpayamlı
(Bedri) Girit
(Ali) Tanrıdağlı
(Osman) Kavala
(Belkıs) Akkale
(Suat) İstanbul
(Ceren) Hindistan
(Salih) Tuna
(Selin) Aydın
(Başbuğ) Pınarbaşı
(İsmail) Kandıralı
(Arife) Karadağ
(Şerif) Mardin
(Arif) Mardin

(Sermiyan) Midyat
(Murat) Karpat
(...) Amsterdam
(Gökhan) Tatarer
(Mehmet) Muş
(Arif Nihat) Asya
(Ayşe) Rodoslu
(Türev) Uludağ
(Murat) Kosova
(Bulut) Aras
(Emre) Tekeli
(Eflatun Cem) Güney
(Doğa) Sakarya
(Ahmet) Priştina
(Kemal) Karpat

Bu grubu noktalamadan önce hem “ad” hem de “soyadı” bağlamında yer adlarının kullanıldığı tek bir örneği, sizinle paylaşmak istiyoruz:

Nil Mısır

(Ad)(Soyadı)

1.2.1.3.Lakap:

Kişiye bağlı olarak ortaya çıkan “lakap” adlandırmalarının hepsinin de aidiyet eki olarak kullanıldığını, bazı aşıkların da bu yolla tanındığını, belirtmekte yarar olduğunu, düşünüyoruz;

Tophaneli (Ali)

Beşiktaşlı (Hamdi)

Banazlı (İsmail)

Birgili (Mehmet Efendi)
Üsküplü (Halil)
Aydınlı (Halil)
Ofllu (İsmail)
Edirneli (Nazmi)
Konyalı (Şerife)
Sivaslı (Cindy)
Saraybosnalı (Arif)
Ankaralı (Tırgut)
Bornovalı (Nuri)
Çataklı (Ali)
Ercişli (Emrah)
Kandıralı (İsmail)
Tokatlı (Nuri)
Tunalı (Hilmi)
Tokatlı (Çağlayan)
Şems-i Tebrizi (Tebrizli Şems)
Sadi-i Şirazi (Şirazlı Sadi)

Bu arada sadece bir tek örnek bulabildiğimiz, coğrafi bir mekânı belirtmekle birlikte bir adı değil bir sıfatı niteleyen durumlar da söz konusudur: 60'lı yıllarında yaşayan, yatak ve yorgan yerine gazete kâğıdı kullanan ve yarı çıplak dolaşan bir Amerikalıyı tanımlayan:

Manisa Tarzanı

gibi...

1.2.1.4.Aile-Soy (Sülale) Yönelik Olanlar:

“Marmaris’te Soy-Sülale Adları Üzerine” adlı makalemizde de üzerinde durduğumuz gibi tek bir kişiyi değil, bir grubu ifade etmesi

bakımından çoğul takısı almış halde kullanılan bu tür adlandırmaların hem bir aileyi hem o ailenin bağlı olduğu tüm sülaleyi, nadir olarak da sadece bir iş yerini çalıştıran bir-iki kişiyi tanımlaması söz konusudur. Nitekim:

Kayserililer

Nazilliler

Erzurumlular

Davazlılar

Arap Tahirler

belli bir iş yerini yürüten aileyi belirtirken:

Uşakizadeler

Latife Hanım'ın tüm sülalesini ifade etmektedir. Bu arada kurdukları firmanın bir aileyi tanımladığı örnekler de yok değildir:

Yeşil Marmaris

gibi...

Kullanımına şahit olduğumuz:

Mardinliler

Urfalılar

ise bir aileyi bir sülaleyi tanımlamaktan ziyade söz konusu bölgelerden gelerek başka bir yerde iş kuran, bunu giderek büyüten bir ya da birkaç girişimciyi ifade etmektedir.

2.Diğer:

Belirtmemiz gerekir ki bu başlık bir kişi ya da aralarında kan bağı olsun olmasın o kişinin yakın çevresi dışında kalan, uzak ya da yakın (nerdeyse) tüm coğrafyalarda bulunan, gerçekleşen ya da gerçekleşmesi hedeflenen hemen her türlü olgu-kurum-ürün vb. içinde barından geniş bir yelpazeyi ifade etmektedir. Bir başka ifadeyle çalışmamızın bu kısmı ilkinde oranla tüm dünya coğrafyasından izler-örnekler- taşımaktadır. Bu arada araştırmamızın başında bu kadar çok ve çeşitli örneklerle rastlayacağımızı düşünmediğimizi bu bağlamda yazımızın hacminin tamamen elde ettiğimiz

verilerin bol ve çeşitli olmasıyla ilişkilendirilebileceğini, vurgulamak istiyoruz.

“Diğer” başlığını, kendi içinde 70 grupta değerlendirdik:

2.1.Yiyecek-İçecekler:

Belirtmemiz gerekir ki bu grupta yer alan en zengin başlığın “yiyecek-içecek” olduğu; tebriğe gelenlere “lohusa şerbeti”nin ikram edildiği, doğum ve ölüm başta olmak üzere insan hayatının tüm aşamalarında “mutfak”ın göz önüne alındığı, “misafir” kelimesinin bile yatma-geceleme, en çok da yeme-içme ile ilişkilendirildiği, Antep baklavamızın Unesco’nun Kütür Listesine girdiği, camgöbeği mavi tonunun “turkuaz” diye anlatıldığı, adakların çoğunun yiyecek dağıtılarak yerine getirildiği, “Türk gibi”, “Türk usulü” deyimlerinin sıkça dillendirildiği, “Türk mutfağı”nın diğer beslenme tarzları arasında önemli bir yer edindiği bir coğrafyada bundan daha tabii bir şey olamayacağı ortadadır. Bu arada bizimle tarihi bağı olan ya da olmayan başka coğrafyalardan da örnekler aldığımızı, sadece genel değil alt başlıklarda da söz konusu çeşitliliği ve zenginliği tespit ettiğimizi ifade etmek istiyoruz.

2.1.1.İçecekler:

2.1.1.1.Su:

Ayder

Yamanlar

Madran

2.1.1.2.Çay:

Mahmut (Kerkük)

Ada çayı (Ege adalarına özgü)

Of çay

Çin çayı (Yeşil çay)

2.1.1.3.Kahve:

Türk kahvesi

Hisar kahvesi

2.1.1.4.Madensuyu:

Kavacık

Kula

Sarıköz

2.1.1.5.Şarap:

Kavaklıdere

Kavakdere

Öküzgözü(Elazığ’da bir semt)

Marmara

Burbon(Fr.)

2.1.1.6.Rakı:

Binboğa

Tekirdağ

İzmir

2.1.1.7.Gazoz:

Uludağ

2.1.1.8.Şurup:

Somata(Rodos)

2.1.2.Yiyecekler:

Sadece “Yiyecek-İçecek” grubunda değil, tüm başlıklarda en zengin, en çeşitli grubu oluşturan “yiyecekler”i kendi içinde 9 başlık altında değerlendirmek istiyoruz:

2.1.2.1.Bölgeye Has Üretimler:

Karadeniz ekmeği

Afyon ekmeği

Gabalama (Muğla-Marmaris)

Kars tulumu
Erzincan tulumu
İzmir tulumu
Konya unu
Mısır unu
Çorum unu
Kayseri sucuğu
Afyon sucuğu
Pastırma (Kayseri)
Çerkes peyniri
Edirne peyniri
Ezine peyniri
Çerkezköy peyniri
Kars kaşarı
Afyon kaymağı
Zile pekmezi
Edremit zeytinyağı
Kars balı
Ayder balı
Marmaris balı
Kandıra yoğurdu
Boyoz (İzmir)
Zonguldak tereyağı
Kastomonu sarımsağı
Osmancık pirinci

Okyanus tuzu

Hint yağı

İsot (Güneydoğu Anadolu)

Pestil (Doğu Anadolu)

2.1.2.2.Yemekler:

Özbek pilavı

Acem Pilavı

Toros çorbası

Döner (Bursa)

İskender (Bursa)

İnegöl köftesi

İzmir köftesi

Tire köftesi

Saray köftesi

İçli köfte (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)

Fellah köftesi (Adana)

Çiğ köfte (Doğu Akdeniz ve Güneydoğu, Doğu Anadolu)

Ankara tava

Beşparmak (Ortak Asya)

Çorum mantısı

Kayseri mantısı

Humus

Kete (İç ve Doğu Anadolu)

Karadeniz pidesi

Lahmacun (Doğu ve Güneydoğu Anadolu)

Pizza (İtalya)
Hamburger (Almanya-Hamburg)
Rozen Burger (Almanya-Regensburg)
Kısır (Adana,Hatay)
Çulllama (Girit)
Arnavut böreği
Tatar böreği
Arnavut ciğeri
Etkli ekmek (Konya)
Kaburga dolması (Ege,Güneydoğu Anadolu)
Ciğer dolması (Girit)
Kumbar-Mumbar (Ege,Güneydoğu Anadolu)
Şeftali kebabı (Kıbrıs)
Büryan kebabı
Adana kebabı
Tokat kebabı
Urfa kebabı
Pestil (Doğu Anadolu)
Köme (İç Anadolu)

2.1.2.3.Kek-Kurabiye:

Bu grupta yer alan örneklerin hepsi de ait oldukları bölgelerin adlarıyla anılırlar, azlığını ise beslenmeye olan ilginin iletişim araçlarıyla anında temin edilmesine, bu arada Türk insanın yaratıcılığına bağlamayı uygun buluyoruz.

Alman pastası
Marmaris kurabiyesi

Kavala kurabiyesi

2.1.2.4.Tatlı:

Kestane şekeri (Bursa)

Pekmez helvası (İç Anadolu)

Aşure (Türk Dünyası, İran)

Ekmek kadayıfı (Afyon)

Cezerye (Antep, Hatay)

Supangle (İngiliz Tatlısı)

Muğla Saraylısı

Kemalpaşa tatlısı (İzmir)

Baklava (Antep)

Saray lokması (İstanbul)

İçlerinde sadece “aşure”nin birden fazla geleneği yansıttığı tatlılar bugün Türkiye’nin hemen her tarafında yapılmaktadır. Üstelik “Kemalpaşa tatlısı” gibi bazılarının yenilmeye hazır ürünlerinin piyasaya bu örneklerin karşısındaki isimler, sadece o tatlının çıkış yerini anlatmaktadır.

2.1.2.5.Reçel:

Kumkat reçeli (Ege, Akdeniz bölgeleri)

Bestel (karpuz kabuğu reçeli olup, Muğla’nın Datça ve Marmaris ilçelerinde bilinmektedir.)

Turunç reçeli (Muğla)

Patlıcan reçeli (Kıbrıs)

Bergamot reçeli (Bodrum)

Dikkat edilecek olursa bu grupta yer alan örneklerin hepsi de reçelin yapıldığı ürünün adıyla bilinmesine rağmen tümü sadece reçeli yapılan ürünün yetiştiği bölgeyi hatırlatan bir özellik göstermektedirler.

2.1.2.6. Sebze:

Sakız kabağı (Sakız adası)

Adapazarı kabağı

Brüksel lahanası

Charleston biberi (ABD’de bir kıyı şehri)

Arnavut biberi

İsot (Güneydoğu Anadolu)

Verdiğimiz örneklerin belli bir bölgeye veya ülkeyi tanımlamasına karşılık Ege Bölgesi en çok da izmir ile özleştirilen “Arap saçı” adlandırması son derece ilginçtir. Yazarın akademisyenliği sırasında Kerküklü bir lisans öğrencisi, “karışık, içinden çıkılması zor durumlar”ı da belirten bu terimin kendi yaşadığı bölgede “Türk saçı” şeklinde ifade edildiğini belirtmiştir.

Sadece bir tek örnek ile yetineceğimiz üzere belli bir coğrafi mekânın belirtilmemesine rağmen Türkiye’nin hatta dünyanın her yerinde bu sebze, bir tek şehir ile özdeşleştirilmektedir:

Enginar (İzmir)

2.1.2.7. Meyve:

Kırkağaç kavunu

Kızılağaç karpuzu

Bodrumun mandalinası

Rize mandalinası

Valensia portakalı (İspanya’da bir kıyı şehri)

Finike portakalı (Antalya)

Vaşington portakalı (ABD)

Yafa portakalı (Kudüs)

Anamur muzu

Çavuş üzümü (Çavuş Adası)

Ankara armudu
Misket elması (Ankara)
Amasya elması
Amerikan Armudu (Avokado)
Çengelköy kirazı
Malta eriği
Hindistan cevizi
Turunç (Marmaris-Muğla)
Mersin (Mersin)

Hepsi de yetiştikleri coğrafyanın adlarıyla bilinen meyveler söz konusu olduğunda portakal kelimesinin “portukal” kelimesinden geldiğini ve “Portekiz turuncu” anlamını taşıdığını belirtmek istiyoruz.

2.1.2.8.Bisküvi:

Halley

2.1.2.9.Sos:

Bolonez sos (İtalya Bologna'ya izafeten)

2.2.Hayvanlar:

“Yiyecek-İçecek” başlığının ardından en zengin grup, “hayvanlar” olup, her biri ait olduğu coğrafyayı yansıtmaktadır. Çeşitleri bağlamında ise bu grubu üç ait başlıkta toplayacağız:

2.2.1.Balıklar:

Mercan balığı (Mercan kayalıklarının rengine izafeten)

Hamsi (Karadeniz bölgesi)

Van Balığı (İnci Kefali)

2.2.2.Kuşlar:

Flamingo kuşu

Pal güvercini

Çavuşkuşu

İstanbulun (Osmanlı döneminde var olan bugün nesli tükenmiş olan bir çeşit kanarya)

2.2.3.Diğer:

Denizli horozu

Ankara kedisi

Siyam kedisi

Van kedisi

Tibet öküzü

Ren geyiği

Pekin ördeği

Mısır turnası

Tibet Ayısı

Hecin devesi

Sibiryalı kurdu

Şinsilla tavşanı

Ankara keçisi

Sadece Sivas'ın Kangal ilçesinde üretilen ve “kangal” veya “Sivas kangalı” denilen köpek cinsinin dünyanın en ünlü köpeği olduğunu, bu özelliğiyle UNESCO Dünya Kültür Mirası Listesine girdiğini hatta “dişine kan değmeye görsün” ifadesinin bile çiğ et yemeye başlar başlamaz yırtıcılığını ve tüm özelliklerini kazanan bu köpeklerle ilgili olduğunu belirtmemiz gerekir.

2.3.Roman-Hikâye-Masallar:

Bu grupta yer alan tüm örneklerin adını taşıdığı coğrafyanın belli bir dönemine ait sosyal, siyasi, ekonomik şart ve durumlarını buna bağlı gelişme ve oluşumları göz önüne sermesi söz konusudur. Adında belli bir coğrafyanın adı olmamasına rağmen Cumhuriyet'in ilk yıllarında Ankara'nın bir fotoğraf

makinesiyle tespiti mahiyetinde olan “Panorama” başta olmak üzere:

Aziya

Ankara

Çankaya

Dikmen Yıldızı

Ayaşlı ve Kiracılar

Pariste Son Tango

İzlanda Balıkçısı

Halikarnas Balıkçısı

Alkatraz Kuşcusu

Kara Afrika

Fırat’ın Doğusu

Keşanlı Ali Destanı

Fatih-Harbiye

Bremen Mızıkacıları

Bu gruba verebileceğimiz belli başlı örneklerdir.

2.4.Semt-Cadde-Sokaklar:

Tunalı Caddesi

Katar Caddesi

Londra Asfaltı

Paris Caddesi

Beyoğlu Caddesi

Arnavut Kaldırımı

Bağdat Caddesi

Arjantin Caddesi

Filistin Caddesi

Ankara Caddesi

Sakarya Caddesi

Girit Sokağı(İzmir)

Tunus Caddesi

Cedar Street(Sedir Adası'na izafeten, San Diego)

Belgrad Ormanları

Elysee Caddesi(Fransa)

2.5.Yapı-Kurum-Avm'ler:

Eryaman Yüksek Hızlı Tren

Sarıyer İş Hanı

Atabarı Kayak Merkezi

Ankara Oteli

İzmir Enternasyonal Fuarı

Sarıyer Börekçisi

Tuna Pastanesi (Ankara)

Sürmene Oteli

Söke Un

Ankara Garı

Silivri Cezaevi

Metris Cezaevi

Mısır Çarşısı (İstanbul)

Kestelli Bankercilik

Fuji Klima (Japonya'daki Fuji Yanardağına izafeten)

Kerkük Çarşısı

Kıbrıs Pastanesi (Muğla-Marmaris)
Kaçkar Pastanesi (İzmir)
Esenyurt Devlet Hastanesi (İstanbul)
Mado
Odeon Turizm
Palandöken Kayak Merkezi
Anafirtalar Çarşısı (Ankara)
Üsküp Türk Çarşısı
gibi sivil,
Türk Silahlı Kuvvetleri
Türk Dil Kurumu
TRT
Türk Tarih Kurumu
gibi resmi kurumların yanısıra;
Kıbrıs Pastanesi (Marmaris-Muğla)
Kafkas (Bursa)
Marmaris Büfe (İstanbul)
Kaçkar Unlu Mamüller (İzmir)
Kaysseri Çarşısı (Kerkük)
Shell (ABD’de bir şehir)
Swiss Otel
Tarabya Köşkü

gibi oluşumların görülmesidir. Özellikle büyük şehirlerde iş yapmanın, kurumsallaşmanın daha fazla oluşu ise ikinci gruptaki örneklerin zaman içinde artacağı izlenimini vermektedir. Nerede bulunursa bulunsun söz konusu kurumların faaliyetini yürüttüğü coğrafyanın adını taşımasını, gayet doğal bir durum olarak görüyor, bir Türk’ün, yurt dışında;

Türk Kahvesi

adında bir yabancı Türkiye’de daha iyi iş yapacağını düşünerek;

Turkish Coffee

ismiyle,yine bir Türk’ün hem yerli hem de yabancı kahve çeşitlerinin servis edildiği;

Kahve Dünyası

adını taşıyan işyerleri açmasını ise milli kimliğimizin yansıması olarak da değerlendirmek istiyoruz.

2.6.Kumaşlar:

Tamamı, üretildiği- ait olduğu- bölgenin adıyla bilinen kumaş türleri, coğrafyanın çok farklı bir sahanın adlandırılmasındaki etkisini gözler önüne sermektedir:

Dantel Venüs (İngiliz malı)

Brüksel danteli

Dantel Angles(İngiliz danteli)

Fransız gipürü

Nazilli basması

Lyon ipeği

Bursa ipeği

Çin ipeği

Panama keteni

İngiliz kumaşı

Şami-Şamı(Şam’a izafeten)

2.7.Film-Dizi-Oyunlar:

Ah İstanbul

Ulan İstanbul

Casablanka

13. Saat: Bingazi'nin Gizli Askerleri

Hindistan eşkiyaları

Ege'nin Hamsisi

Dallas

Fatih-Harbiye

Ankara'nın Dikmeni

Bir Zamanlar Çukurova

Asi

Fırat

San Francisco Sokakları

Klimanjaro'nun Karları

Flamingo Yolu

Tatar Ramazan

Ben Anadolu

Yalova Kaymakamı

Keşanlı Ali Destanı

Atçalı Kel Mehmet

Bordo Bereliler- Suriye

“Hikâye-Roman-Masalllar” başlığında da olduğu üzere belli bir coğrafyanın adını taşıyan film, dizi ve oyunlardad da o bölgenin bir dönemi yaşanmış sosyal-siyasi-ekonomik-tarihi gelişim ve değişimleri, ait olduğu toplumun değer yargılarını, örf ve adetleri başta olmak üzere tüm yönlerini gözler önüne seren birer panorama özelliği görmek mümkündür; bu yönüyle de tarihi bir ihtiyaca cevap verirler.

2.8.Sağlıklı Yaşam Şekil ve Alanlar:

Fin Hamamı

Türk Hamamı

Akdeniz Mutfağı

Akdeniz Diyeti

Fransız Mutfağı

İtalyan Mutfağı

Türk Mutfağı

Ağırlıklı beslenme şeklinde yönelik olan bu alanların hepsi de sağlıklı yaşama yönelik uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.9.Dans:

Sadece bir tek örnek bulabildiğimiz bu duruma göre söz konusu dans, Güney Carolina'daki bir yer adıyla bilinmekte olup James Johnson'un bir müzikalde çalınan "Charleston" parçasıyla ortaya çıkmış, önce fransa'ya giderek bu müzikalin önce Fransa'da gösterime girmesiyle tüm dünyaya yayılmıştır.

Charleston dansı

Flamenko dansı (Brezilya)

2.10.Çiçekler:

Sardunya

Japon gülü

Nilüfer (Hindistan)

Fransola (Kayısı çiçeği) (Fr.)

Sakız Sardunya

2.11.Temizlik Araçları:

Tempa (ABD'de bir yer adı olup sıvı, sabun kokulu bir temizlik maddesidir.)

Türk Hamamı (Sabun)

2.12.Aletler-Aparatlar:

İngiliz anahtarı

Japon yapıştırıcı

2.13.Cezalar-Yaptırımlar:

Çin işkencesi

örneği söz konusu cezanın ortaya çıktığı coğrafyanın adıyla bilinmekte iken

İran ambargosu

Katar ambargosu

Rusya ambargosu

gibi yaptırım ve cezalar, söz konusu cezanın yöneldiği ülkenin adıyla ifade edilmektedir.

2.14.Giyim Tarzı ve Stilleri:

Japone kol

Bermuda kol

Bermuda paça

İsponyol paça

İfadeleri bir giysinin belli bir tarafına yönelik ve ait olduğu ülkenin özelliklerini yansıtan bir durumu ifade etmekte iken

İskoç çorap

İskoç etek

Capri pantolon

Bermuda pantolon

İspanyol pantolon

Panama şapka

Kovboy şapkası (Texas)

İstanbulun

örnekleri, söz konusu giyim eşyalarının tamamına yöneliktir. Bu arada, söylenecek olanın en kısa sürede, en açık şekilde anlatılmasına;

Aydın havası

dendiğini,

Western film

söyleminin ise Batı Amerika'daki ilk yerleşim yıllarını anlattığını, dikkatlerinize sunmak istiyoruz.

2.15.Toprak Çeşitleri:

Marn toprağı (ülkemizde “pekmez toprağı” olarak bilinen bu toprak çeşidi adını, Paris sınırları içinde bulunan bir coğrafyadan aynen almıştır.)

Kil, killi toprak (Karadeniz'in kuzeyinde bir yer adı.)

2.16.Oyun Havaları:

Cezayir Karşılması

Rodos havası

Selanik havası

Ankara havası (Misket oyunu)

Konya-kaşık oyunu

Harmandalı

örneklerinden anlaşılacağı üzere hepsi de yaygın olduğu ve ortaya çıktığı bölgenin adıyla bilinmekte olup benzer açıklama aşağıda vereceğimiz “Türküler” başlığında yer alacak olan örnekler için de geçerlidir.

2.17.Türküler:

Kızılırmak Nittin Allı Gelini

Bize Her Yer Ankara

Beyoğlu'ndan Geçersin...

Üsküdüre Gider İken

Çamlıca Yolunda...
Şu Fırat'ın Suyu Akar, Derindir
Halley
Burası Muş'tur, Yolu Yokuştur
Çayeli'nden Öteye...
Drama Köprüsünde...
Biz Çamlıca'nın Üç Gülüyüz
Şu Metris'in Önü...
Erkilet Güzeli Bağlar bozuyor
Çökertmeden Çıktım Da Halilim
Manastır'ın Ortasında...
Kütahya'nın Pınarları Akışır
Evreşe Yolları Dar

2.18.Sigaralar:

Samsun
Bafra
Hisar
Maltepe

markasıyla bilinen sigaralar Türkiye'de bulunan coğrafi mekânların adlarıyla bilinmesine rağmen,

Havana purosunu

Salem(ABD'de bir yer)

markalı sigaranın başka coğrafyalardan izler taşıdığını görüyoruz.

2.19.Hastalıklar:

Akdeniz anemisi

Akdeniz ateşi

Malta humması

Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi

diye bilinen ve yine çıktığı coğrafyanın adıyla tanınan bu hastalıkların hepsinin “yüksek ateş” belirtisiyle ortaya çıkan, çoğunluğunun genetik geçiş özelliğini taşıdığını, belirtmemiz gerekir.

2.20.Ağaçlar:

Sakız ağacı

Sedir ağacı

2.21.Renkler:

Nil Yeşili

Turunç rengi (Turunç beldesinde yetişen “turunç” meyvesinin rengi)

Mercan rengi (Mercan Adası’ndaki mercan kayalıklarının rengi)

2.22.Marşlar-Destanlar:

İzmir marşı

İzmir’in Kavakları

Ankara marşı

Varto Destanı

Kars Destanı

Plevne Marşı

Çırpınırdı Karadeniz...

2.23.Siyaset Tarzları:

Bizans oyunu (entrika)

Saray entrikası (İstanbul, Osmanlı dönemi)

2.24.Yün ve İplikler:

Kaşmir yünü (Keşmir)

Tiftik yünü (Ankara)

2.25.Deyim-Atasözü-Yöresel Söylemler:

Hanya'yı Konya'yı anlamak

Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak

Menemen testisi gibi dizilmek

Sora sora Bağdat bulunur

Geçti Bor'un pazarı, sür eşeğini Niğde'ye

Çin işi, Japon işi bunu bilen iki kişi

Belirtmemiz gerekir ki yukarıda verdiğimiz örneklerin-deyim ve atasözlerinin mecaza yatkınlığından hareketle- ortaya çıktığı coğrafyayı belirtmek gibi bir özelliği olmayıp daha çok söz konusu söylemlerin içinde geçen ürünlerden ya da yer adlarının konumlarından hareketle söylenmek istenenin dile getirilmesi hedeflenmekte, buna karşılık

Ev yaparsan tuğladan, kız alırsan Muğla'dan

Çorum'un bir tozu, bir de kızı

İstanbul'un yangını malını; hastalığı canını alır.

Bir Erzincanlılar bir de diğer canlılar vardır.

Gez dünyayı, gör Konya'yı

gibi yöresel söylemlerde ise böyle bir durum söz konusu değildir.

2.26.Para Birimleri:

İsviçre frangı

İsviçre kronu

Japon yeni

Türk lirası

Fransız frangı

2.27.Oyuncak:

Damalı bebek (Kars'ın Damalı bölgesinde yapılan bebek)

2.28.Takı-Mücevher-Süs Eşyası İşçiliği:

Adana burması

Trabzon örgüsü

Telkari (Güneydoğu Anadolu’da altın ve gümüş işlemeciliği tekniği)

Görüldüğü gibi bu başlıkta verdiğimiz örneklerden ilk ikisi söz konusu işçiliğin asıl çıkış yerini belirtmesine rağmen “telkâri” böyle bir özelliğe sahip olmayıp Güneydoğu Anadolu Bölgesi’yle adeta özdeş görülmektedir.

2.29.Değerli Taş ve Madenler:

Oltu taşı (Oltu-Erzurum)

Beyoğlu taşı (İstanbul)

Lületaş (Eskişehir)

Çini (Kütahya)

Bohemya kristali

2.30.Alfabe:

Kiril Alfabeti (Rusya ve Orta Asya Türk Devletleri)

Arap Alfabeti

Latin Alfabeti

2.31.İklim-Klima

Sibirya soğuğu

Çöl sıcaklığı (Afrika,Orta Doğu)

İmbat (İzmir)

Haydar (İzmir)

Kırkikinci yağmurları (Ankara,İç Anadolu)

Alize (Ekvator)

Muson yağmurları (Ekvator)

2.32. Asparagas:

Van Gölü Canavarı

2.33.Ulaşım Araçları:

Taka (Karadeniz Bölgesi)

İbiza (İspanya’da bir yer adı olup markasının bir modelini ifade eder.)

Toros (Renault’un bir modeli)

2.34.Kahve:

Hisar kahvesi

Yemen kahvesi

2.35.Yazıt:

Orhun Yazıtları

Dikilitaş (İstanbul)

2.36.Dil-Lehçe-Ağızlar:

Anadolu ağzı

İstanbul Türkçesi

Kırgız Lehçesi

Türkiye Türkçesi

2.37.Siyasi Kurumlar-Birlikler:

Şanghay Birliği

NATO

AB

CENTO

Dikkat edilecek olursa bu başlıkta yer alan örneklerin bir kısmı mesela AB söz konusu birliğe üye toplulukları belirtirken genelde birliğin kurulmasına yönelik toplantının yapıldığı coğrafyayı ifade etmektedir.

2.38.Bitkiler:

Karadeniz asması

Mercanköşk

2.39.Giyim Eşyaları:

Bu grubu, iki alt başlıkta değerlendirmek istiyoruz:

2.39.1.Lüks Giyim Eşyaları:

Astragan

2.39.2.Diğer:

Pariziyen(Çorap)

Mısırlı(Elbise, kazak, çorap)

2.40.Dikiş-Elişi-Örgü Çeşitleri:

Paris puan

Antep işi

Maraş işi

Selanik örgüsü

Çin iğnesi

2.41.Mistik Kişiler:

Hint fakiri

İslam dervişi

2.42.Plak:

Sadece bir tek örnekle yetinmek zorunda kalacağımız bu duruma göre ABD’de bulunan bir coğrafyanın adı bir plak firmasına adını vermiştir:

Odeon

2.43.Hahlar-Kilimler:

Bünyan halısı

Afgan halısı

Yağcıbedir halısı

İran halısı

Milas halısı

Yahyalı kilimi

Eşme kilimi

Belirtmemiz gerekir ki tüm halı ve kilim çeşitleri, üretildiği bölgenin adıyla anılır ve tanınırlar.

2.44.Rütbele-Makamlar:

Aşağıya alacağımız tüm örnekler kurumun bulunduğu veya makamı temsil eden kişinin görev yaptığı yerin adlarıyla anılırlar:

Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı

Kirazlı Kaymakamlığı

Denizli Valiliği

Bodrum Hakimliği

Yalova Kaymakamlığı

2.45.Yazılı ve Görsel Basın-Yayını Kuruluşları:

Belirtmemiz gerekir ki bu başlık hem çeşitleri hem de örnekleri bağlamında zengin bir görünüm arzlemektedir:

Mavi Karadeniz

Adana Tv

Tv Kayseri

Tek Rumeli tv

Anadolu tv

Yeni Kocaeli tv

Çukuropva tv

TGRT eu

Kaçkar tv
Kanal Fırat
Semerkand tv
Kıbrıs tv
Kıbrıs Genç tv
Sivas SRT
Russia 24
Kanal Urfa
Rumeli tv
Manisa Medya tv
TRT Türk
Al-Jazeera
France 24
Kanal Yalova,
Euro D
Ege tv
Ege Türk tv
Palandöken (dergi)
Türk Dili
Türk'e Doğru
Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
Montrö(Gazete)
Boston Globe (Gazete)
Posta Gazetesi ekleri:
İzmir

Sabah Gazetesi ekleri:

Egeli

Ankara

Van

Türksoy Yayınları

Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

2.46.Otobüs Firmaları:

Otobüs firmaların kurulduğu bölge adının “marka” olarak yansımaları, “giyim eşyaları” ve “arabalar” başlığında karşımıza çıkmış olup bir kısmını aşağıya alıyoruz:

Pamukkale

Özlem Diyarbakır

Öz Sivas

Nilüfer

Kafkas

Uludağ

Doğu Ekspresi

2.47.Efsaneler:

Bir yere bağlı olarak bir başka ifadyle bir yerin-binanın oluşumu ile ilgili anlatılan efsanelerin tümü, yaşadığı bölgenin adıyla bilinir:

Kız Kumu (Marmaris-Muğla)

Kız Kulesi (İstanbul)

Kız Kalesi(Antalya)

Ağrı Dağı

Efsaneleri gibi..

2.48.Spor ve Oyun-Takım ve Grupları

Hemen hepsinin kurulduğu bölge- şehir-semtle ilgili adlarla anıldığını tespit ettiğimiz örnekleri aşağıda aldığımızı, bunlardan;

Adanaspor

Milan

Diego

Liverpool

Philedelphia

Manchertercity

Beşiktaş

Sivasspor

Fenerbahçe

Ankaragücü

Altay (İzmir)

In spor takımları,

Silifke ekibi (Antalya)

Seğmen ekibi (Ankara)

Zeybek ekibi

nin yöresel halk oyunları ekipleri olduğunu, belirtmemiz gerekir.

2.49.Üniversiteler:

Harran Üniversitesi (Urfa)

Gediz Üniversitesi

Bologna Üniversitesi (İtalya)

Visconson University

Fırat Üniversitesi

Dicle Üniversitesi

Karadeniz Teknik Üniversitesi

Erciyes Üniversitesi (Kayseri)

Uludağ Üniversitesi (Bursa)

Ankara Üniversitesi

İstanbul Üniversitesi

Aldığımız örneklerden anlaşılacağı üzere üniversitelerin adları kurulduğu şehre ya da bir bölümüne izafeten verilmektedir. Bunların yanında:

Marmara Üniversitesi

Doğu Akdeniz Üniversitesi

gibi oldukça geniş bir alanın adıyla bilinen üniversitelerle yanında;

Hacettepe Üniversitesi

Fatih Üniversitesi

gibi bir semtin adıyla yaşayanlarına da rastlamak, mümkündür.

2.50.Coğrafi Oluşumları:

Pompeo Yanardağı

Ayder yaylası

Konya Ovası

Amik Ovası

Harran Ovası (Urfa)

Menderes Ovası

Aydın Ovası

Mezopotamya Deltası

örneklerinden de görüleceği gibi coğrafi oluşumlar genelde ait olduğu mekânın adı ile anılmakta ve tanınmaktadır.

2.51.Operasyonlar, Savaşlar, Krizler:

Afrin Operasyonu

Fırat Kalkanı Harekatı

Orta Doğu Savaşları

Irak-İran Savaşı

Suriye Krizi

Ukranya-Rusya Krizi

gibi adlandırmalar bize savaş, hareket, kriz ya da benzeri durumların yaşandığı bölge adıyla özdeşleştiğini göstermektedir.

2.52.Anlaşmalar, Görüşmeler:

Oslo görüşmeleri

Londra Konferansı

BM Zirvesi

Mudanya Mütarekesi

Ankara Anlaşması

Lozan Konferansı

İnönü Savaşları

Cenevre-Suriye Zirvesi

için de benzer şeyleri söylemek; anlaşma, toplantı, görüşmelerin yapıldığı bölgelerin adı ile anıldığı ve o adla yaşamaya devam ettiğini, belirtmek istiyoruz.

2.53.Sosyal Faaliyetler:

Gerek yurtdışında yaşayanların buldukları ülkelerde tertipledikleri Türk geceleri ile tematik festivaller, (mesela 2018 Boston Türk Festivali), gerekse büyük şehirlere çalışmaya gelenlerin problemlerini çözmek için olsun, düzenlenen:

13.Ankara Kitap Fuarı

Ardahan Rüzgârı (Ankara’da düzenlendi.)

Erzurumlular gecesi

Muğlalılar gecesi

Mardinliler gecesi

41.İnegöl mobilya Fuarı

gibi faaliyetler ülke veya şehrin adıyla bilinirler. Bu arada yazarın düzenlediği:

Türk Dünyası'nda Mutfak Kültürü (2004)

Dünyası'nda Giyim ve Döşeme Kültürü (2005)

adlı tematik sergilerinin yanında büyük şehirlerimizde zaman zaman düzenlenen hem şehir kültürünü tanıtmaya hem de ticaret amaçlı fuarları Cumhurbaşkanlığımızca Çin'de düzenlenen;

Bugünün Türkiye'si

konulu panelleri, Tuba Önder'in katıldığı ve Miami'de düzenlenen:

Art Miami

adlı çağdaş sanat fuarıyla

D&R Online Kitap Festivali

27. İstanbul Güzellik ve Bakım Fuarı

6. İzmir Fashion Week

düzenlemelerini unutmamak gerekir.

2.54.Sivil Toplum Kuruluşları:

Bir önceki grupta yer alan faaliyetlerin birçoğu, aşağıda örneklerini vereceğimiz kuruluşlar tarafından düzenlenmektedir:

MÖMDAK

Ege Muşlu İşadamları ve Girişimciler Derneği

Ege Şanlıurfalılar Federasyonu

Erzincanlılar Sosyal Yardım ve Danışma Derneği

Necip Fazıl Kısakürek Kültür ve Araştırma Vakfı

2.55.Müzeler:

Hisar Canlı Tarih ve Diorama Müzesi

2.56.Barajlar-Göller-Akarsular:

Keban Barajı

Halfeti barajı

Çıldır Gölü

Abant gölü

Beyşehir gölü

Eğridir Gölü

Van Gölü

örneklerinden anlaşılacağı üzere bu oluşum ve yapılar adlarını buldukları mekânlardan alırlarken;

Fırat Havzası

Dicle Havası

Ceyhan Ovası

gibi yer adlarının belirlenmesinde ise söz konusu havzaların ortaya çıkmasına neden olan ırmakların adları etkilidir.

2.57.Fabrikalar, Üretim Merkezleri:

Kale (Çelik Kapı)

Kale (Kilit)

Aliğa Petrol Rafinerisi

2.58.Televizyon Tartışma Programları:

Bu grupta:

Ankara Kulisi (Akit Tv)

Ülkede Bu Sabah (Ülke Tv)

Gibi belli bir coğrafyaya ait sorunların görüşülüp-tartışıldığı

programların yanında:

Meksika Sınırı (lke Tv)

rneęi ile bilinen bir coğrafyanın adını taşıyan ya da başlığı ile işlediği konu uyumlu olan:

Kuba'nın İzinde (TRT Avaz)

Dünya Hali (TV 24)

Uluslararası Gündem (lke TV)

Dijital Dünya (TV Net)

Benzeri programlar da yer almaktadır.

2.59.El İşi Eşya retimleri:

Sürmene bıçağı

2.60.Silahlar-Füzeler:

Hisar (Millî savunma fzemiz)

2.61.Müzik Grupları:

Kurtalan Ekspresi

2.62.İdari Blnşler:

Akdeniz Bölgesi

Ege Bölgesi

Marmara Bölgesi

Karadeniz Bölgesi

gibi buldukları yerin bir kısmını çevreleyen denizlerin adlarıyla bilinmekte iken;

İç Anadolu

Doğu Anadolu

Güneydoğu Anadolu

bölgeleri tamamen yurdumuzun bulunduğu yönlere göre belirtilmektedir.

2.63.Bankacılık İşlemleri

Küçükyalı Aile Kredisi

2.64.Siyasi Gelişmeler-Projeler

Arap Baharı

2.65.Şarkı (Pop)

Akdeniz Akşamları

2.66.Radyoaktif Maddeler

Californium

2.67.Çalgı-Çengi Ekibi

Gırnata (İspanya'daki Granada yani Gırnada şehrine izafeten)

2.68.Ülkeler Bağlamında Millet Tanımları

Türk misafirperverliği

Fransız nezaketi-görgüsü

Alman usulü (ödeme)

İtalyan sıcaklığı

2.69.İl-İlçe-Köyler

İpekyolu İlçesi (Türkiye)

2.70.Projeler

İpek Yolu Projesi

BOP (Büyük Ortadoğu Projesi)

GAP (Güneydoğu Anadolu Projesi)

Gelelim coğrafi mekânların insan veya başka alanlardaki adlandırılmasında hangi sebeplerin etkisi olduğuna gelince...

Yazımızın başında belirttiğimiz üzere çeşitli adlandırmalarla ilgili tespitlerimizden sonraya bıraktığımız bu durum tamamen bu toplumun ortak değerleri diyebileceğimiz ahlaki ve hukuki değerleri, tarihi geçmişi, beklentileri ve olaylara bakış açısı, milli siyaseti, bulunduğu ya da özlemini

çektığı coğrafi mekân, gelenek ve göreneklerine bağlılığı kısacası kültürel kodlarıyla ilgilidir. Bu arada söz konusu adlandırmalarla ilgili teori ve hususların sadece çalışma alanımızla sınırlı olduğunu, farklı konulardaki adlandırmalarda daha çeşitli ve başka felsefe-kuramların söz konusu olabileceğini, yazımızın amacını aşmamak için söz konusu etkenleri tanımlayan teori ve hususların maddeler halinde ve kısa açıklamalar şeklinde verileceğini, vereceğimiz başlıkların tespit ettiğimiz adlandırmalarla örneklendirileceğini, dikkatinize sunmak istiyoruz.

1. Azınlık Teorisi:

Coğrafi mekânların yaşamımızın tüm alanlarının adlandırılmasındaki etkenlerden biri “azınlık teorisi”dir. Toplumun çoğunluğundan daha farklı yargı, davranış ve görüş, etnik yapı, dil, din, giyim, beslenme, döşeme gibi ortak değerlere sahip grupları tanımlayan “azınlıkların (Bock, 2001: 263-308) kendilerini sınırlı hissetmekten doğan ketumluk, belli konularda fikir belirtmeme, güvenliklerini düşünerek kendilerinden olmayanlardan iş yapmama gibi özellikleri taşıması, en büyük hedeflerinin ekonomik getiri olması (Bilgin, 2009: 78; Bock, 2001: 264-265), zaman zaman toplumdan ayrıştıklarını hissetmeleri(Jung, 1996: 168), gayet doğaldır. Bu duygunun onların belli alanlarda yoğunlaşmalarına hatta sivrilmelerine sebep olması, kaçınılmazdır. Bir çeşit “kimlik inşası” (Bilgin, 1994: 52-57; Bilgin, 2007, 280-293) diyebileceğimiz bu durumun sosyal alanların adlandırılmasına yansıtacağı ortadadır. Nitekim “sauna”nın yanı sıra “Fin Hamamı” denmesinin, Tuna nehrinin olduğu coğrafyadan gelenlerin ad-soyadı- sokak veya cadde adlarıyla bunu yaşatmalarının, Maraşlı bir ailenin kurduğu iş yerine yörenin ünlü dövme dondurmasıyla birleşik MADO adını vermesinin, İsviçreli bir işletmenin aldığı Efes Otel’inin adını Swiss otel olarak değiştirmesinin nedeni budur.

2. Varoluş Felsefesi:

Freud’un “bu içgüdüleri sayesinde tüm canlılar dikkatlerini dış aleme yöneltir” (Fromm, 2003: 151-153) dediği “yaşama içgüdü”, insanlar içinde söz konusudur, bir farkla ki Fromm’un “Varoluşçuluk Felsefesi” ile açıkladığı bu duruma göre insanoğlunun bu dünyada var olabilmesi hem iç dünyası hem de dış dünya ile birlikte değerlendirmelidir (Fromm, 2004: 53-76,100-122). Araştırmacının “yaşamak yani olmak” ve “sahip yani egemen olmak” şeklinde açıkladığı (Fromm, 2003: 151-154 bu durumun akıl ile sıkı

sıkıya bağlı olan “ego” ile birleşmesi sonucu “narsisizm”in (Fromm, 2004: 75-99) yani “kendine aşık insan tipi”nin ortaya çıkması ise işin bir başka boyutudur (Yayın, 2014: 135).

Günümüzde en çok sahip olma, iktidar-egemen olma şeklinde görülen “varoluş”un coğrafi mekânların farklı alanlarına ad olarak yansıtacağı, bu bağlamda yurt dışında yaşayan insanımızın gerekli durumlarda veya rutin olarak “Türk Gecesi” düzenleyeceği, asıl vatani olmamasına rağmen sadece Türklere has bir şekilde pişirilen kahveye “Türk Kahvesi” deneceği, banyo sabunu olarak kullanılan bir çeşit sabuna “Türk Hamamı” adı verileceği, aynı soydan olduğunun Kırgız Türklerinin Bişkek’teki Alattoo’ya izafeten “Alattoo” adlı bir gazete çıkaracağı, İstanbul’un eski günlerine duyduğu özlemi sık sık dile getiren birinin torununa İstanbul adını koyacağı, bir dönem en büyük alışveriş ve piyasa (gezinti-dolaşma) semti olan Beyoğlu’nun “Beyoğlu’ndan Geçersin, Beni Üzersin” türküsüne konu olacağı, doğal bir durumdur.

3. Zorlama-Denetim Teorisi:

İnsanoğlu, birlikte yaşamının kuralları daha önceden belirlenmiş bir ortam içinde doğar; aileden başlayarak kreş-anaokulu-okul çevresi bazen seçeceği meslek, meslekte edineceği statü bazen de içinde bulunduğu toplumun ona biçtiği rol ile belirlenir.

Bu bağlamda insanın üstlendiği rolün toplumun inançları, değer yargıları, davranış biçimleri, örf ve adetleri bağlamında şekilleneceği; edindiği statüye bağlı kurum veya çevrenin de kendine ait kurallarının olacağı, bellidir (Yörük, 2000: 133-134). Bir kısmı kanunlarla belirlenmiş olan bu normlara uymadığı takdirde insanın o toplum içinde var olmayacağı (Bilgin, 2009: 74-81), ortadadır. Bu denetim işinin bazen toplumun güç odağı liderlerinin etkileri ve aile reisi, aşiret lideri hatta siyasi, iktidar ve liderlerinin bu bağlamdaki baskılarıyla değerlendireceği söz konusu liderlerin bu güçlerini buldukları statü ve uzmanlık alanından edinecekleri, zorlama-baskı ve cezaya dönüşebileceği (Bilgin, 2009: 121-127), herkesçe malumdur.

Dünya devletlerinin savaşları sonrası görülen bir toplumun savaşta kazanan devlet tarafından asimile edilmeleri, sömürge haline gelmeleri, ilhak edilmeleri vb. sebeplere bağlı olarak yönetildikleri devletin kanun ve kurallarına tabi olacakları, davranış biçimleri başta olmak üzere tüm sosyal

faaliyetlerini yeni durumlarına göre belirleyecekleri, muhakkaktır. Hatta bu durumun yukarıda saydığımız sebepler dışında güçlü devletler karşısında varlığını korumak isteyen toplumlar bağlamında da geçerli olduğunu, (Turhan, 1994: 27) göçmenlerin de benzer durumlarla karşılaştığını, belirtmemiz gerekir.

İster kişi isterse toplum bağlamında olsun saydığımız durum ve şartlara uyumun ancak “otoriteye itaat” ile mümkün olduğunu vurguladıktan sonra içinden çıkılmayacak sıkıntılı durumların “Çin İşkencesi” şeklinde adlandırılmasının, Suriye’den İzmir’e göçen bir ailenin kızlarına İzmir, Paris’te çalışmaya giden başka bir ailenin ise kızlarına Paris adını vermelerinin; milî çizgili bir partide çalışan birinin oğluna Orkun veya Turan adını koymasının; “Soyadı Kanunu”nun kabul edilmesiyle Menteşe yöresinde oturan sülalenin, lideri konumundaki kişinin isteğine uyararak Menteşe soyadını almalarının, Haydarilik’e mensup bir ailenin oğluna tarikat liderinin isteğiyle Haydar adını koymalarının; ABD’nin çeşitli ülkelere koyduğu ambargonun koyduğunun ülkenin veya adına izafeten “ABD (veya-mesela-Katar) yaptırım” şeklinde nitelenmesinin, sonu sakınca doğurabilecek bir konuda sülalede söz sahibi olan birinin veya aile reisinin yakınlarını “Dimyat’a pirince giderken evdeki bulgurdan olmayın” diyerek durdurmasının nedeni, anlaşılmış olacaktır.

4. Bilinçli Tercihler ve Buna Bağlı Teoriler:

Sadece tercihlerin değil tamamen kişinin kendi inisiyatifi bağlamında pek çok teorinin de yer aldığı bu gruptaki coğrafi adlandırmaları 2 ana başlıkta toplamayı uygun buluyoruz.

4.1.Beklenti-Menfaat Teorisi:

Heider’e göre insan ilişkileri kendi belirlediği bilgi ve gözlemlere dayanmakta olup söz konusu çıkarımlarını kendi yeterliliği –zekâsı ve niyetlerini belirtmesiyle kendini gösterir. Araştırmacının “Sağduyu Psikolojisi” (Bilgin, 1994: 84-86), Dames ve David’in “Tekabül Eden Çıkarımlar Teorisi” adını verdiği bu görüş bir yerde insanın niyet ve davranışlarını doğru çevreye göre ayarlamasını da beraberinde getirmektedir (Bilgin, 1994: 286-290, 294-295). Buradad hareketle Nerin Yayın’ın “Beklenti-Menfaat Teorisi” adını verdiği bu durum kişinin “miras”, “para-

mal-mülk kazanma”, “statü edinme-koruma-yükseltme”, “saygınlık-itibar kazanma” gibi beklenti ve isteklerini çevresinin şartlarını göz önüne alarak elde etmesine yöneliktir (Yayın, 2014: 110-116). Uyum bağlamında “Otoriteye İtaat Teorisi” diye bilinen, kişinin karakterinin oluşumunda çevrenin güç faktörlerinin etkisini göz önüne alan bu durumu Maslov “insanın beş ihtiyacından biri olan itibar kazanmak için çevre şartlarını göz önüne alarak davranışlarını ayarlaması” (Kafesoğlu, 1991: 27-30). Jung “bizden bekleneni vermesi sürecinde ortaya çıkan toplum kurallarına insanın uyum sağlamak için yaptıkları” şeklinde tanımlanırken (Fordham, 2001: 59-63). Nuri Bilgin bu süreci:

Anlama ve iletişim sağlama,

Geliştirmelere duyarlılaştırma,

İnsanı özgürleştirme (Bilgin, 1994: 13-18, 74-77) olarak üç aşamada çözümlenmekte; Alfred Adler ise “insanın çevresi tarafından kabul görmek için yaptığı ruhsal hayatının sosyal görüntüşleri” (2010: 23-29) olarak tarif etmektedir.

Bütün bunları göz önüne aldığımızda görüşlerini paylaştığı bir parti liderinden hareketle çocuğuna adını (mesela Devlet) koymasının, arabasının plakasındaki harfleri TC olarak yazdırmasının, işyerinin adını siyasi çizginin oturduğu görüşün uzandığı coğrafyayı düşünerek “Orkun”, “Tunca”, “Ceyhun” olarak belirlemesinin, soyadını da “Türkelî” olarak belirlemesinin nedeni anlaşılmalı olmalıdır.

Bütün bunların Bock’un “insanın baskı altına alınmış taraflarının dışa vurması ve kabul edilebilir hale gelmesi olup kişi eski rolünün yerine yenisini koyar”(Bock, 2001: 268-269), “Jung’ın “kişinin oynadığı rolün başkasına ait rol ile özleşmesi bir anlamda onu yüceltmesi”(Fordham, 2001: 61-62), Fromm’un ise “bilinçli bir tercih olup kişinin benlik içgüdüsünün yarattığı gerginliği ulaşma içgüdü ile çözme hali” (Fromm, 2004: 59-62) olarak tanımladığı “Özdeşleşme ve Yüceltme Teorisi” ile de ilgisi vardır. Bir başka ifadeyle insan hedefini yücelttiği oranda onunla özdeşleşir, onunla özdeşleştiği oranda hedefini yüceltir. Nitekim Türkiye’nin dünya devletleri arasındaki konumu yeniden belirlemeye çalıştığı şu günlerde “Payitaht-Abdülhamit” ve “Kutü’l Amare” gibi dizilerin çevrilmesinin, Marmaris’in Kurtuluş Savaşı’ndaki ve I. Dünya Savaşı’ndaki rolüne izafeten “Marmaris

Marşı'nın yaratılmasının, yazarının "Bir Marmaris Masalı" adlı bir roman kaleme almasının, yine yazarın Ege Üniversitesi'nde akademisyenliği süresince 2004'de "Türk Dünyası'nda Mutfak Kültürü", 2005'te ise "Türk Dünyası'nda Giyim ve Döşeme Kültürü" adlı tematik sergiler düzenlemesinin ardındaki neden de budur.

4.2.Bilinçli ve Mecburi Tercihler:

Bu başlıkta dışarıdan herhangi bir zorlamamasına rağmen kişinin kendisini zorunlu hissetmesi nedeniyle yaptığı bilinçli tercihleri yer alacak; diğerlerinde olduğu gibi her alt başlık örneklerle güçlendirilecektir:

4.2.1. Fark Belirleme İhtiyacı:

Coğrafi mekânların çeşitli durum, nesne, stil, yiyecek, belirti vb. Durumlarda ayırıcı özellik olarak görüldüğü, aynı türden olmalarına rağmen aralarındaki nüansı belirlemedeki etkin bir adlandırma şekli olduğu durumlar çoktur:

Anemi=kansızlık

Akdeniz anemisi=genetik kansızlık

Türk mutfağı

İtalyan mutfağı

Fransız mutfağı

Finike portakalı

Vashington portakalı

Ateş=vücut ısısının yükselmesi

Kırım Kongo Kanamalı ateşi

Akdeniz ateşi=Akdeniz ülkelerinde yaşayanlarda görülen çeşitli sebeplerin tetiklediği yüksek ateşli bir hastalıktır.

Japone kol

İspanyol paça

Bermuda paça

4.2.2. Çıkış Yerini Belirleme İhtiyacı:

Bazı yiyecek, örgü veya giyim stili, türkü-havaların anavatanını yani çıkış yerini belirlemede coğrafi adlandırmaların rolü, inkâr edilemez. Mesela;

Antep baklavası,
Maraş dondurması,
Hamburger,
Arnavut ciğeri,
Özbek pilavı,
Adana kebabı,
Alman pastası,
Kavala kurabiyesi,
Selanik örgüsü,
Türk işi,
Maraş işi,
Rodos havası,
Ankara havası,
Hintyağı,
Hindistan cevizi,
Brüksel danteli,
Lyan ipeği,
Pekin ördeği,
Siyam kedisi,
Denizli horozu,
Ankara keçisi

4.2.3. Unutmayı Engelleme-Hatırlatma İsteği:

Coğrafi mekânlara bağlı adlandırmaların bazı tarihi dönem, kişi veya

olayların canlı tutulmasında, unutulmalarını engellemedeki işlevleri, yabana atılacak gibi değildir. Bu bağlamda Hıfzı Topuz'un:

Millî Mücadele'de Çamlıca'nın Üç Gülü romanıyla;

Payitaht-Abdülhamit,

Kütü'l-Amara

dizilerinin yanı sıra;

Keşanlı Ali Destanı

adlı oyunlar, hep bu isteğe ve amaca yönelik yapımlardır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki;

Coğrafi mekânların hemen her alandaki adlandırmalara olan etkisi en çok “ad”, “soyadı” ve lakaplar grubunda görülmekte olup bu durum, sosyal hayatın da önce kendisini sonra yakın çevresini ön plana koyduğunu, göstermektedir. Sülale adlarındaki azlığın ise bunu yanıltıcı olmaktan çok yazarın sadece kendi çevresinden örneklerle yetinmesine bağlamayı uygun buluyoruz.

“Diğer” başlığıyla verdiğimiz ikinci grup çeşitliliği bakımından kalabalık bir durum göstermekteyken örneklerdeki azlık –bir kısmı hariç– hemen dikkati çekmektedir. Bazı başlıkların bir iki örnekle verilmesi de bir önceki görüşümüzü doğrular niteliktedir.

İkinci grupta yer verdiğimiz “yiyecekler-içecekler”, “cadde ve sokak-semt adları”, “yapı-kurum-avm'ler”, “türküler”, “stil ve tarzlar”, “roman-hikâye-masal” ile “film-dizi-oyunlar”, “hayvanlar” başlıklarının sayı bağlamında bu grubun diğer başlıklarından hemen ayrılması ise bize insanın çevre bağlamında en çok iç içe olduğu, yakın durduğu konuları vermesi bakımından önemli olduğunu düşünüyoruz.

İkinci grupta yer alan adlandırmalarda tek bir kelimedede, o kelimenin ifade ettiği kavrama ait, yani çıkış yeri olduğu, sadece söz konusu bölgeye özel olduğu örneklerle de karşılaştık. Nitekim;

Kangal deyince Sivas

Acılı deyince Adana

Fadime-Temel-Dursun deyince Karadeniz Bölgesi
Şeftali kebabı-ceviz reçeli-patlıcan reçeli deyince Kıbrıs
Döner-iskender deyince Bursa
Telkari deyince Güneydoğu Anadolu Bölgesi
Nil yeşili deyince Mısır, Nil Nehri
akla gelmektedir.

Dikkatimizi çeken bir başka nokta da “yazılı ve görsel basın-yayın kuruluşları” başlığında yer alan örneklerin bolluğudur. Özellikle yerli ve yabancı televizyon kanallarının çokluğu bir başka ifadeyle hemen bölge veya şehrin ayrı birer kanala sahip olması hatta bazı televizyon kanallarının Avrupa’ya yayın yapan kanallarının bulunması hem içte hem de dışta iletişimin en çok televizyonla gerçekleştiğini göstermesi bakımından, önemlidir.

Coğrafi mekânların sosyal hayatımızın çok çeşitli hatta hemen her alanında karşımıza çıkmasının ise kültürün canlı bir organizma olduğu, değişebilirliği, fonksiyonel oluşu yanında tarihi izleri de kendinde barındırabilmesini göstermesi açısından dikkate değer olduğunu düşünüyoruz.

KAYNAKLAR

- ADLER, A. (2010). *İnsan Tabiatını Tanıma*. (Çev. Ayla Yörükán), İstanbul; Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- BİLGİN, N. (2007). *Kimlik İnşası*. İzmir: Aşına Kitaplar.
- BİLGİN, N. (1994). *Sosyal Bilimlerin Kavşağında Kimlik Sorunu*. İzmir: Ege Yayıncılık. BİLGİN, BİLGİN, N. (2009). *Sosyal Psikoloji*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- BOCK, P. K. (2001). *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri, Psikolojik Antropoloji*. (Çev. Serpil Altunek), İstanbul: İmge Kitabevi.
- DORSON, R. M. (1994). *Günümüz Folklor Kuramları*. (Çev. Nermin Ulutaş). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- FORDHAM, F. (2001). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları*. (Çev. Aslan Yalçınır). İstanbul: Say Yayınları.

- FROMM, E. (2003). *Sahip Olmak Ya Da Olmamak*. (Çev. Aydın Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- FROMM, E. (2004). *Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları*. (Çev. Aydın Arıtan). İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- JUNG, C. G. (1996). *Analitik Psikolojinin Temel İlkeleri*. (Çev. Kamuran Şipal). İstanbul: Cem Yayınevi.
- KAFESOĞLU, İ. (1991). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- TURAN, Ş. (1990). *Türk Kültür Tarihi*. Ankara: Bilge Yayınları.
- YAYIN, N. (2004). "Marmaris'te Soy-Sülale Adları Üzerine", *Muğla Kitabı*, Muğla: 260-280.
- YAYIN, N. (2004). *Mitolojik Değerler Bağlamında Türkiye'de Ad Verme Geleneği*. İzmir.
- YAYIN, N. (2012). *Gök Tanrı İnanıcı Bağlamında Türk Mitolojik Değerlerinde Cinsiyet*. İzmir.
- YAYIN, N. (2015). "Günümüz Giyim ve Aksesuarlarında İşlev Meselesi", *Prof. Dr. Erman Artun Armağanı*: Ankara: 528-546.
- YAYIN, N. (2015). "İşlev Teorisi Bağlamında Günümüz Ev Eşya ve Aksesuarları", *Dört Kitada Folklorun İzinde Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu Armağanı*, Ankara: Hâkim Yayınları: 343-379.
- YÖRÜKAN, T. (2000). *Alfred Adler Bireysel Psikolojisi, Sosyal Roller ve Kişilik*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.